

Druk nr 815

Warszawa, 21 lipca 2016 r.

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VIII kadencja
Komisja do Spraw Petycji
BKSP-020-3-2016

Pan
Marek Kuchciński
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Na podstawie art. 32 ust. 2 regulaminu Sejmu, Komisja do Spraw Petycji
wnosi projekt ustawy:

- o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego.

Do reprezentowania Komisji w pracach nad projektem ustawy został
upoważniony poseł Jerzy Jachnik.

Przewodniczący Komisji

(-) Sławomir Jan Piechota

USTAWA

z dnia 2016 r.

o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego

Art. 1.

W ustawie z dnia 6 czerwca 1997r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.¹⁾) w art. 183 §1 otrzymuje brzmienie:

„§1. Świadek może uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe”.

Art. 2

Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2017r.

¹ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1999 r. Nr 83, poz. 931, z 2000 r. Nr 50, poz. 580, Nr 62, poz. 717, Nr 73, poz. 852, Nr 93, poz. 1027, z 2001 r. Nr 98, poz. 1071, Nr 106, poz. 1149, z 2002 r. Nr 74, poz. 676, z 2003 r. Nr 17, poz. 155, Nr 111, poz. 1061, Nr 130, poz. 1188, z 2004 r. Nr 51, poz. 514, Nr 69, poz. 626, Nr 93, poz. 889, Nr 240, poz. 2405, Nr 264, poz. 2641, z 2005 r. Nr 10, poz. 70, Nr 48, poz. 461, Nr 77, poz. 680, Nr 96, poz. 821, Nr 141, poz. 1181, Nr 143, poz. 1203, Nr 163, poz. 1363, Nr 169, poz. 1416, Nr 178, poz. 1479, z 2006 r. Nr 15, poz. 118, Nr 66, poz. 467, Nr 95, poz. 659, Nr 104, poz. 708 i 711, Nr 141, poz. 1009 i 1013, Nr 167, poz. 1192, Nr 226, poz. 1647 i 1648, z 2007 r. Nr 20, poz. 116, Nr 64, poz. 432, Nr 80, poz. 539, Nr 89, poz. 589, Nr 99, poz. 664, Nr 112, poz. 766, Nr 123, poz. 849, Nr 128, poz. 903, z 2008 r. Nr 27, poz. 162, Nr 100, poz. 648, Nr 107, poz. 686, Nr 123, poz. 802, Nr 182, poz. 1133, Nr 208, poz. 1308, Nr 214, poz. 1344, Nr 225, poz. 1485, Nr 234, poz. 1571, Nr 237, poz. 1651, z 2009 r. Nr 8, poz. 39, Nr 20, poz. 104, Nr 28, poz. 171, Nr 68, poz. 585, Nr 85, poz. 716, Nr 127, poz. 1051, Nr 144, poz. 1178, Nr 168, poz. 1323, Nr 178, poz. 1375, Nr 190, poz. 1474, Nr 206, poz. 1589, z 2010 r. Nr 7, poz. 46, Nr 98, poz. 626, Nr 106, poz. 669, Nr 122, poz. 826, Nr 125, poz. 842, Nr 182, poz. 1228, Nr 197, poz. 1307, z 2011 r. Nr 48, poz. 245 i 246, Nr 53, poz. 273, Nr 112, poz. 654, Nr 117, poz. 678, Nr 142, poz. 829, Nr 191, poz. 1135, Nr 217, poz. 1280, Nr 240, poz. 1430, 1431 i 1438, Nr 279, poz. 1645, z 2012 r. poz. 886, 1091, 1101, 1327, 1426, 1447, 1529, z 2013 r. poz. 480, 765, 849, 1247, 1262, 1282, 1650, z 2014 r. poz. 85, 384, 694, 1375, 1556, z 2015 r. poz. 21, 290, 396, 1185, 1186, 1334, 1788, 1855, 2281, z 2016 r. poz. 178, 437.

UZASADNIENIE

1. Potrzeba i cel uchwalenia ustawy

Projektowana ustawa jest reakcją Komisji do Spraw Petycji Sejmu RP na petycję skierowaną do Sejmu RP przez Fundację Instytut Thomasa Jeffersona z siedzibą w Warszawie.

Aktualny stan prawny wynikający z brzmienia 183 §1 Kodeksu postępowania karnego (k.p.k.) tworzy dwa rodzaje problemów, które należy uznać za niedopuszczalne w demokratycznym państwie prawa.

Pierwszym z nich jest faktyczny, występujący w pewnych sytuacjach, obowiązek samooskarżania – czyli obowiązek zeznawania w charakterze świadka w sytuacji, gdy może to narazić osobę zeznającą na odpowiedzialność za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. Tymczasem zgodnie z rzymską zasadą *nemo se ipsum accusare tenetur* - nikogo nie można zmuszać do oskarżenia samego siebie. Myślą przewodnią takiej zasady jest to, że nie należy nikogo stawiać w położeniu przymusowym, w którym musi albo kłamać, albo zeznając prawdę obciążyć siebie lub osobę najbliższą. Zasada ta została zaimplementowana do polskiego systemu prawnego zarówno w postępowaniu karnym, jak i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, jednakże znajduje zastosowanie tylko i wyłącznie w zakresie, w jakim samooskarżenie mogłoby doprowadzić do odpowiedzialności świadka lub osoby mu najbliższej za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Zasada ta nie obejmuje natomiast odpowiedzialności za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. Oznacza to, że w sytuacji stanowiącej o wiele mniejsze zagrożenie z punktu widzenia interesu publicznego, obywatel ma mniej praw niż w sytuacji o znacznie większych konsekwencjach. Zgodnie z art 42 ust. 2 Konstytucji RP, każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Konstytucja nie rozróżnia przy tym, czy ten artykuł ma różne zastosowanie do odpowiedzialności za wykroczenie i za przestępstwo. Wręcz przeciwnie, gwarancje przewidziane w tym artykule mają charakter bardzo szeroki i odnoszą się do wszelkich postępowań represyjnych, tzn. postępowań, których celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania lub jakiejś sankcji (wyr TK z 19.3.2007 r, K 47/05, OTK-A2007, Nr 3, poz.

27). Zakaz samooskarżania się wynika również z ratyfikowanego przez Polskę Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1965 r. (Dz U. z 1977 r nr 38, poz. 167), który w art. 14 ust 3 lit (g) jasno wskazuje, że w razie toczącego się postępowania karnego nikt nie może być zmuszany do składania zeznań na swoją niekorzyść lub do przyznawania się do winy.

Drugim problemem jest istniejący obowiązek denuncjacji, w pewnych przypadkach, osób najbliższych. Dotyczy to sytuacji, gdy treść zeznań narażałaby osobę najbliższą na odpowiedzialność za wykroczenie lub za wykroczenie skarbowe. Z procesowego punktu widzenia nieuzasadnione jest jakiegokolwiek rozróżnienie sytuacji prawnej świadka, w zależności od tego, czy denuncjacja doprowadziłaby do odpowiedzialności osoby najbliższej za popełnienie przestępstwa czy wykroczenia. Tymczasem art. 183 § 1 k.p.k. nie zapobiega pozostawaniu przez świadka w sytuacji konfliktowej. Wynika to z faktu, że świadek ma obowiązek, z uwagi na treść art. 177 § 1 k.p.k. w związku z art. 233 § 1 Kodeksu karnego, obowiązek mówienia prawdy i jej niezatajania. Ponieważ w sytuacji takiego konfliktu wartość, jaką jest jedność rodziny, musi przeważać nad dobrem wymiaru sprawiedliwości, regulację zmuszającą świadka do denuncjacji osób mu najbliższych i narażania ich na odpowiedzialność za wykroczenie należy uznać za nieuzasadnioną i niepotrzebną. Priorytet jakim jest jedność rodziny wynika m.in. z Artykułu 18 Konstytucji RP, który wskazuje, że rodzina znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej oraz z art. 87 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, który wskazuje, że rodzice i dzieci są obowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się.

2. Rzeczywisty stan w dziedzinie, która ma być unormowana

Zgodnie z art. 183 § 1 k.p.k., w postępowaniu karnym świadek może uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. W Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia (k.p.s.w.) nie ma prostego odpowiednika tego rozwiązania, jednakże poprzez art. 41 § 1 k.p.s.w. w postępowaniu w sprawach o wykroczenia stosuje się odpowiednio art. 183 § 1 k.p.k. Oznacza to w praktyce, że zarówno w postępowaniu karnym jak i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia została wprost wyłączona możliwość

uchylenia się przez świadka od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

Pod rządami Kodeksu postępowania karnego z 1969 r. oraz Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia z 1971 r. sytuacja w analizowanej kwestii była odmienna. Kodeks postępowania karnego z 1969 r. w art. 166 § 1 zakładał wprawdzie, że świadek może uchylić się od odpowiedzi na pytanie, gdy jej udzielenie mogłoby narazić jego lub osobę mu najbliższą „na odpowiedzialność karną”, ale już w uchwale 7 sędziów SN z dnia 5 kwietnia 1973 r. przyjęto, że „odpowiedzialność karna” obejmuje tu zarówno odpowiedzialność za przestępstwo, jak i za wykroczenie. Równocześnie w ówczesnym Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia w art. 73 § 3 określono, iż świadek może odmówić odpowiedzi na pytanie, gdy jej udzielenie mogłoby narazić jego samego lub osobę mu najbliższą „na odpowiedzialność za przestępstwo lub wykroczenie”. W obu regulacjach rozwiązanie było zatem w istocie takie samo i obejmowało zarówno obawę przed odpowiedzialnością za przestępstwo, jak i za wykroczenie. Ponadto, stosownie do ustawy karnej skarbowej z 1971r. przepis art. 166 k.p.k z 1969 r. miał zastosowanie także w sprawach o uregulowane w tej ustawie przestępstwa i wykroczenia skarbowe. Także Kodeks postępowania karnego z 1997r., w swoim art. 183 § 1, przyjął początkowo dalsze funkcjonowanie dotychczasowego rozwiązania, poprzez wyraźne zaznaczenie, iż chodzi o obawę odpowiedzialności „za przestępstwo lub wykroczenie”.

Ustawa nowelizująca Kodeks postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003r. nadała m.in. art. 183 § 1 k.p.k. jego aktualne brzmienie, zgodnie z którym świadek może uchylić się od odpowiedzi na pytanie jedynie wtedy, gdy jej udzielenie mogłoby narazić jego lub osobę mu najbliższą „na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe”. Wyeliminowano więc możliwość uchylenia się od odpowiedzi, gdy odpowiedź naraża świadka lub osobę dla niego najbliższą tylko na odpowiedzialność za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. Uchwalana w tym samym dniu nowelizacja Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia nie zmieniła niczego w treści art. 41 k.p.s.w, gdzie tkwi odwołanie m.in. do stosowania art. 183 k.p.k. Obie te nowelizacje weszły przy tym w życie dnia 1 lipca 2003 r.

3. Różnica pomiędzy dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym

W obecnym stanie prawnym osoba zeznająca w charakterze świadka ma prawo uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby

narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Projektowana ustawa zawiera przepis, który pozwoliłby świadkowi na uchylenie się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą także na odpowiedzialność za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

4. Skutki projektowanej ustawy

Projektowana ustawa nie ma wpływu na finanse publiczne. Jej skutki społeczne są bardzo ważne – nikt nie będzie już stawiany w sytuacji przymusowej, w której musiałby albo zeznawać nieprawdę lub zatajać prawdę, albo też zeznając prawdę, obciążać siebie lub osobę najbliższą.

5. Oświadczenie o zgodności projektu ustawy z prawem Unii Europejskiej

Przedmiot projektowanej regulacji nie jest objęty prawem Unii Europejskiej.

Warszawa, 27 lipca 2016 r.

BAS-WAPEiM-1658/16

Pan
Marek Kuchciński
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Opinia w sprawie zgodności z prawem Unii Europejskiej komisijnego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (przedstawiciel wnioskodawcy: poseł Jerzy Jachnik)

Na podstawie art. 34 ust. 9 uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (Monitor Polski z 2012 r. poz. 32, ze zm.) sporządza się następującą opinię:

1. Przedmiot projektu ustawy

Projektodawcy proponują znowelizowanie art. 183 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.). Zgodnie z nowym brzmieniem tego przepisu, świadek mógłby uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność nie tylko – jak obecnie – za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, ale również za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

Projektowana ustawa ma wejść w życie z dniem 1 stycznia 2017 r.

2. Stan prawa Unii Europejskiej w materii objętej projektem ustawy

Materia, której dotyczy projekt ustawy, pozostaje poza zakresem regulacji prawa Unii Europejskiej.

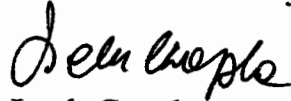
3. Analiza przepisów projektu ustawy pod kątem ustalonego stanu prawa Unii Europejskiej

Projekt ustawy nie reguluje kwestii objętych zakresem prawa Unii Europejskiej.

4. Konkluzja

Komisyjny projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego nie jest objęty prawem Unii Europejskiej.

Szef Kancelarii Sejmu

Lech Czapla

Warszawa, 27 lipca 2016 r.

BAS-WAPEiM-1659/16

Pan
Marek Kuchciński
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

**Opinia w sprawie
stwierdzenia, czy komisyjny projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks
postępowania karnego (przedstawiciel wnioskodawcy: poseł Jerzy Jachnik)
jest projektem ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej
w rozumieniu art. 95a regulaminu Sejmu**

Projektodawcy proponują znowelizowanie art. 183 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.). Zgodnie z nowym brzmieniem tego przepisu, świadek mógłby uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność nie tylko – jak obecnie – za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, ale również za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

Projekt ustawy nie zawiera przepisów mających na celu wykonanie prawa UE.

Komisyjny projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego nie jest projektem ustawy wykonującej prawo UE w rozumieniu art. 95a ust. 3 regulaminu Sejmu.

Szef Kancelarii Sejmu

Lech Czapla

SĄD NAJWYŻSZY
Rzeczypospolitej Polskiej

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego
Prof. dr hab. Małgorzata Gersdorf

BSA II-021-367/16

Warszawa, dnia 23 sierpnia 2016 r.

SEKRETARIAT Z-CY SZEFA KS

L.dz.....

Data wpływu..... 24. 08. 2016

Pan
Adam Podgórski
Zastępca Szefa
Kancelarii Sejmu

Szanowny Panie Ministrze,

W odpowiedzi na pismo z dnia 2 sierpnia 2016 r., GMS-WP-173-227/16 uprzejmie przesyłam uwagi Sądu Najwyższego do *komisyjnego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego.*

Z wyrazami szacunku

Uwagi Sądu Najwyższego
do projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego

I. Uwagi ogólne

1. Przedłożony do zaopiniowania projekt ustawy przewiduje zmianę art. 183 § 1 k.p.k. ustawy z dnia 6 czerwca 1997r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.; dalej A.S.) polegającą na uzupełnienie jego treści o zwrot „wykroczenie lub wykroczenie skarbowe”. W konsekwencji tej zmiany świadek będzie mógł uchylić się od odpowiedzi na pytanie nie tylko wtedy, gdy udzielenie jej mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo, przestępstwo skarbowe, lecz również odpowiedzialności za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

Projektodawcy wskazują, że aktualny stan prawny wynikający z brzmienia 183 § 1 k.p.k. tworzy dwa rodzaje problemów, które należy uznać za niedopuszczalne w demokratycznym państwie prawa. Pierwszym z nich jest faktyczny, polegający na obowiązku zeznawania w charakterze świadka w sytuacji, gdy może to narazić osobę zeznającą na odpowiedzialność za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe, gdy zgodnie z rzymską zasadą nemo se ipsum accusare tenetur - nikogo nie można zmuszać do oskarżenia samego siebie. Zdaniem Projektodawcy, istotą tej maksym jest to, że nie należy nikogo stawiać w położeniu przymusowym, w którym musi albo kłamać, albo zeznając prawdę obciążyć siebie lub osobę najbliższą. Zasada ta została zaimplementowana do polskiego systemu prawnego zarówno w postępowaniu karnym, jak i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, jednakże znajduje zastosowanie tylko i wyłącznie w zakresie, w jakim samooskarżenie mogłoby doprowadzić do odpowiedzialności świadka lub osoby mu najbliższej za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Zasada ta nie obejmuje natomiast odpowiedzialności za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. Oznacza to, że w sytuacji stanowiącej o wiele mniejsze zagrożenie z punktu widzenia interesu publicznego, obywatel ma mniej praw niż w sytuacji o znacznie większych konsekwencjach.

Drugim problemem – w ocenie Projektodawców - jest istniejący obowiązek denuncjacji, w pewnych przypadkach, osób najbliższych. Dotyczy to sytuacji, gdy treść zeznań narażałaby osobę najbliższą na odpowiedzialność za wykroczenie lub za wykroczenie skarbowe. I tak, z procesowego punktu widzenia nieuzasadnione jest jakiegokolwiek rozróżnienie sytuacji prawnej świadka, w zależności od tego, czy denuncjacja doprowadziłaby do odpowiedzialności osoby najbliższej za popełnienie przestępstwa czy wykroczenia. Dlatego też Projektodawca dodaje, że de lege lata art.

183 § 1 k.p.k. nie zapobiega pozostawaniu przez świadka w sytuacji konfliktowej. Wynika to z faktu, że świadek ma obowiązek, z uwagi na treść art. 177 § 1 k.p.k. w związku z art. 233 § 1 k.k., obowiązek mówienia prawdy i jej niezatajania. Ponieważ w sytuacji takiego konfliktu wartość, jaką jest jedność rodziny, musi przeważać nad dobrem wymiaru sprawiedliwości, regulację zmuszającą świadka do denuncjacji osób mu najbliższych i narażania ich na odpowiedzialność za wykroczenie należy uznać za nieuzasadnioną i niepotrzebną.

2. Proponowana ustawa ma wejść w życie z dniem 1 stycznia 2017 r. (art. 2 projektu ustawy).

II. Uwagi szczegółowe

1. Proponowane rozwiązania zasługują na akceptację, gdyż poszerzenie zakresu normowania art. 183 § 1 k.p.k. zwiększy ochronę wynikającą z zasady *nemo se ipsum accusare tenetur* oraz spowoduje odstępianie od prymatu dobra wymiaru sprawiedliwości ponad relacjami między osobami bliskimi. Przyjęcie opiniowanej propozycji spowoduje wyeliminowanie przez ustawodawcę sytuacji, w której świadek musiał dokonać denuncjacji siebie lub osoby jemu bliskiej z obawy odpowiedzialności za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. Tymczasem nie można żądać od sprawcy wykroczenia dostarczenia materiałów dowodowych na swoją niekorzyść. Ponadto, projektowany przepis będzie lepiej służył wymiarowi sprawiedliwości, zapobiegając fałszywym zeznaniom, będąc jednocześnie wyrazem humanizmu ustawodawcy. Świadek uzyska, w szerszym zakresie, uprawnienie do nieujawniania pewnych okoliczności z uwagi na powstałą kolizję interesu społecznego z interesem indywidualnym, a jego prawo wynika wprost z ustawy i stanowi bezwzględną przeszkodę w uzyskaniu wiadomości o faktach, co do których świadek pragnie skorzystać z przynależnego mu prawa do ich zatajania. Nie będzie więc możliwości postawienia świadka w położeniu przymusowym, w którym musi albo zeznawać nieprawdę lub zatajać prawdę, albo zeznając prawdę, obciążać siebie lub osobę najbliższą (por. wyrok SN z dnia 9 lipca 1997 r., V KKN 318/96, OSN PiPr 1998, nr 3, poz. 10). W związku z powyższym, instytucja odmowy odpowiedzi na pytanie jest określana w doktrynie „wyjściem awaryjnym” dla osoby, która znalazła się w sytuacji przymusowej (por. P. K. Sowiński, *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004, s. 110). Jednocześnie słusznie dostrzegł Sąd Najwyższy, że uchylenie się od odpowiedzi na pytanie w trybie art. 183 § 1 k.p.k. nie służy wyłącznie ochronie osoby wezwanej w charakterze świadka przed złożeniem samoobciążających zeznań, lecz także wymiarowi sprawiedliwości, zapobiegając kłamliwym zeznaniom (por. uchwała SN z 5 kwietnia 1973 r., VI KZP 80/72, OSNKW 1973, nr 6, poz. 72).

Trzeba również zauważyć, że z prawa do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji) wynika możliwość wyboru jej strategii, w szczególności oskarżony może zdecydować się na czynną obronę bądź też na realizowanie jej w sposób bierny w myśl zasady procesowej *nemo tenetur se ipsum accusare*, zakazującej zmuszanie do samooskarżenia i dostarczania przeciw sobie dowodu. Istota omawianej zasady sprowadza się do pozostawienia oskarżonemu swobody decyzji co do czynnego uczestniczenia w prowadzonym przeciwko niemu postępowaniu (por. Z. Sobolewski, *Samooskarżenie w świetle prawa karnego (nemo se ipsum accusare tenetur)*, Warszawa 1982, s. 76). Ochrona przed samooskarżeniem odnosi się w pierwszej kolejności do oskarżonego w postępowaniu karnym, ale zakresu zakazu wynikającego z omawianej zasady nie limitują granice

postępowania karnego, wyznaczone przedstawieniem zarzutu z jednej, a uprawomocnieniem się orzeczenia z drugiej strony. W szczególności jej zakres ochronny pozwala w pewnych sytuacjach na odmowę złożenia zeznań przez świadka, jak również na odmowę wykonania obowiązku procesowego przez osobę zobowiązaną do dostarczenia informacji w postępowaniu. Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę na tę kwestię w m.in. w wyroku z dnia 30 września 2015 r. sygn. akt K 3/13 (Dz.U. z 2015 r. poz. 1557).

Mimo że uwagi powyższe odnoszą się do postępowania karnego, gdyż tak wynika z brzmienia literalnego przepisu art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, to jednak norma wyrażona w tym przepisie statuuje podstawowe prawo do obrony, przysługujące każdemu i we wszystkich stadiach postępowania represyjnego, albowiem swoim zakresem obejmuje nie tylko odpowiedzialność karną, w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale również „inne formy odpowiedzialności prawnej związane z wymierzaniem kar wobec jednostki” (por. wyrok TK z dnia 8 lipca 2003 r., sygn. P 10/02, OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 6). Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wskazywał wszakże, że „konstytucyjne pojęcie odpowiedzialności karnej ma szersze znaczenie od tego, jakie przyjmuje Kodeks karny. Ustawowe znaczenie pojęcia „odpowiedzialność karna” nie może rzutować na treść tego samego pojęcia użytego w Konstytucji (...). Konstytucyjne znaczenie tego pojęcia nie może być ustalane poprzez odwołanie się do obowiązującego ustawodawstwa, w przeciwnym wypadku analizowany przepis utraciłby swoje znaczenie gwarancyjne” (por. wyrok TK z dnia 3 listopada 2004 r., sygn. K 18/03, OTK ZU nr 10/A/2004 poz. 1). Dlatego powołany art. 42 ust. 2 Konstytucji RP odnosi się do postępowania represyjnego w ogólności, i to niezależnie od ich postaci np. postępowania wykroczeniowego czy dyscyplinarnego (por. wyrok TK z dnia 28 listopada 2007 r., sygn. akt K 39/07, ZU 10/A2007, poz. 129).

2. Odnosząc się do proponowanego brzmienia art. 183 § 1 k.p.k. należy podkreślić, że pozostawia ono wyłącznie świadkowi uprawnienie do skorzystania albo nie z prawa do odmowy zeznań. Rozwiązanie to nie jest niczym nowym ponieważ występowało już wcześniej w polskim ustawodawstwie. I tak, kodeks postępowania karnego z 1969 r. w art. 166 § 1 przyjmował, iż świadek może uchylić się od odpowiedzi na pytanie, gdy jej udzielenie mogłoby narażać jego lub osobę mu najbliższą „na odpowiedzialność karną”, co zostało interpretowane przez Sąd Najwyższy, że termin „odpowiedzialność karna” obejmuje tu zarówno odpowiedzialność za przestępstwo, jak i za wykroczenie (por. uchwała 7 sędziów SN z dnia 5 kwietnia 1973 r., I KZP 80/72, OSNKW 1973, z. 6, poz. 72), co spotkało się z aprobatą w doktrynie (por. L. Gardocki: Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 5 kwietnia 1973 r., I KZP 80/72, OSPiKA 1973, nr 10, poz. 199; Z. Młynarczyk, Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 5 kwietnia 1973 r., I KZP 80/72, NP 1973, nr 10, s. 169).

Dodać należy, że nieobowiązujący Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia z 1971 r. przewidywał w art. 73 § 3, iż świadek może odmówić odpowiedzi na pytanie, gdy jej udzielenie mogłoby narażać jego samego lub osobę mu najbliższą „na odpowiedzialność za przestępstwo lub wykroczenie”. Rozwiązanie to było zatem takie samo, jak w k.p.k. z 1969 r. i obejmowało obawę przed odpowiedzialnością za przestępstwo oraz za wykroczenie (por. M. Siewierski, J. Lewiński, Z. Leoński, J. Gościcki, Komentarz do kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz do ustawy o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń, Warszawa 1973, s. 77; M. Siewierski, J. Tylman, M. Olszewski, Postępowanie karne w zarzysie, Warszawa 1974, s. 154-155).

Taką też regulację wprowadził obowiązujący od dnia 1 września 1998 r. nowy Kodeks postępowania karnego.

Pierwsze zmiany w treści art. 183 § 1 k.p.k. wprowadzone zostały (obowiązującą od dnia 17 października 1999 r.) ustawą z dnia 10 września 1999 r. - Przepisy wprowadzające Kodeks karny skarbowy (Dz. U. Nr 83, poz. 931 ze zm.), która poszerzyła przewidziane w Kodeksie postępowania karnego prawo świadka do odmowy odpowiedzi na pytanie, także z obawy przed odpowiedzialnością za przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe. Charakterystyczne jest przy tym to, że wskazane przepisy wprowadzające nie dokonały zmian w obowiązującym wtedy Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia z 1971 r., przyjmującym dalej możliwość uchylenia się świadka od odpowiedzi na pytanie jedynie w razie narażenia przez tę odpowiedź siebie lub osoby najbliższej na odpowiedzialność „za przestępstwo lub wykroczenie”. W konsekwencji tylko szerokie rozumienie, na gruncie Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, pojęć: „przestępstwo” i „wykroczenie”, tak by obejmowały one również czyny skarbowe, dawałoby podstawę do przyjęcia, że zachowana została jednolitość rozwiązań Kodeksu postępowania karnego i Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia w omawianej kwestii. Sytuacja ustabilizowała się po dniu 17 października 2001 r., kiedy to wszedł w życie nowy Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia z dnia 24 sierpnia 2001 r. (Dz. U. Nr 106, poz. 1148). Wspomniany kodeks przewidywał, że przy przeprowadzaniu dowodu z zeznań świadka w sprawach o wykroczenia „stosuje się odpowiednio” m.in. art. 183 k.p.k. (art. 41 k.p.s.w.). W następstwie tej zmiany, przepisy procedury karnej, w tym w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe, oraz przepisy postępowania w sprawach o wykroczenia zakładały jednolite rozwiązanie odnośnie do zakresu prawa świadka do odmowy odpowiedzi na pytanie. Na gruncie wszystkich tych procedur, świadek miał teraz prawo odmowy udzielenia odpowiedzi na pytanie, jeżeli odpowiedź mogłaby narazić jego lub osobę mu najbliższą na odpowiedzialność „za przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe”.

Dalsze zmiany wprowadziła ustawa nowelizująca Kodeks postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r. (Dz. U. Nr 17, poz. 155), która nadała art. 183 § 1 k.p.k. jego aktualne brzmienie. Zgodnie z nim świadek może uchylić się od odpowiedzi na pytanie jedynie wtedy, gdy jej udzielenie mogłoby narazić jego lub osobę mu najbliższą „na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe”. Wylimitowano więc możliwość uchylenia się od odpowiedzi, gdy odpowiedź naraża świadka lub osobę dlań najbliższą tylko na odpowiedzialność za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. Jednocześnie trzeba pamiętać, że noweli do Kodeksu postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r. towarzyszyła, uchwalona w dniu 22 maja 2003 r. (Dz. U. Nr 109, poz. 1031), nowela do Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia. Dokonała ona ponad czterdziestu zmian w procedurze wykroczeniowej, uwzględniających też modyfikacje wprowadzane w postępowaniu karnym, ale nie zmieniła niczego w treści art. 41 k.p.s.w, gdzie tkwi odwołanie m.in. do stosowania art. 183 k.p.k. Obie te nowelizacje weszły przy tym w życie w dniu 1 lipca 2003 r. I taki stan obowiązuje w chwili obecnej.

3. Na tle obowiązujących regulacji art. 41 § 1 k.p.s.w. w zw. z art. 183 § 1 pojawiły się wątpliwości interpretacyjne, w szczególności jak należy rozumieć „odpowiednie stosowanie” art. 183 § 1 k.p.k. Zgodnie z pierwszą koncepcją, odpowiednie stosowanie tego przepisu sprowadzałoby się do tego, że świadek w postępowaniu w sprawach o wykroczenia mógłby uchylić

się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, jak również, odpowiednio, za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. W przypadku koncepcji drugiej, odpowiednie stosowanie art 183 § 1 k.p.k. w sprawach o wykroczenia, sprowadzałoby się do bardziej dosłownego stosowania tego przepisu, tj. możliwość uchylenia się od odpowiedzi na pytanie przez świadka występowałaby tylko i wyłącznie wtedy, gdy udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić świadka lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Za drugim stanowiskiem opowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale z dnia z dnia 30 listopada 2004 r. (I KZP 26/04) stwierdzając, że „odpowiednie stosowanie - z mocy art. 41 § 1 k.p.s.w. - w postępowaniu w sprawach o wykroczenia przepisu art. 183 § 1 k.p.k., w jego brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego ... (Dz. U. Nr 17, poz. 155), nie oznacza, aby osoba przesłuchiwana w charakterze świadka (składająca oświadczenie dowodowe w tym charakterze) w sprawie o wykroczenie mogła uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli jej udzielenie mogłoby narazić osobę dla niej najbliższą na odpowiedzialność tylko za wykroczenie” (OSNKKW 2004, nr 11-12, poz. 102). W obszernym uzasadnieniu SN powyższego wyroku wskazał, że treść art. 183 k.p.k. nie budziła wątpliwości, że jego stosowanie w sprawach o wykroczenia następuje w istocie swej wprost, bowiem nawet żadne z zawartych tam sformułowań nie wymaga dostosowywania przepisu do specyfiki proceduralnej spraw o wykroczenia (por. J. Lewiński, Komentarz do kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia z 2001 r., Warszawa 2002, s. 113; M. Bojarski, Z. Świda, Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach, Wrocław 2002, s. 253). Jednocześnie Sąd Najwyższy dodał, że sformułowanie o „odpowiednim stosowaniu” przepisów Kodeksu postępowania karnego nie może być podstawą do rozszerzania zakresu przepisu, który przewiduje przecież odstępstwo od procesowego obowiązku złożenia zeznań, a więc a *minor ad maius* także udzielania odpowiedzi na każde pytanie. Przepis musi być zatem interpretowany w miarę ściśle, a ustawodawca może przy tym ograniczać krąg (podstawy) zakładanego odstępstwa od reguły. Stosowanie „odpowiednie” nie oznacza jeszcze konieczności obejmowania zawsze zakresem normy dotyczącej uprawnienia procesowego tego, co stanowi w istocie podstawę dla przedmiotu danego postępowania. Co więcej, gdyby założyć, że „odpowiednie stosowanie” art. 183 k.p.k. oznacza potrzebę uwzględniania również tego rodzaju czynu zabronionego (zachowania), którym zajmuje się dane postępowanie, to należałoby konsekwentnie odnieść to również do innych procedur, w jakich ma on zastosowanie, a nie tylko w sprawach o wykroczenia. Pojawić wówczas musiałyby się np. pytanie czy na gruncie Kodeksu postępowania karnego, według którego w postępowaniu karnym rozpoznaje się zarówno sprawy o przestępstwa skarbowe, jak i o wykroczenia skarbowe, i „odpowiednio” stosuje przepisy Kodeksu postępowania karnego do rozpatrywania obu rodzajów tych czynów (art. 113 k.k.s.), obawa narażenia na odpowiedzialność za wykroczenie skarbowe miałyby uzasadniać prawo świadka od odmowy udzielenia odpowiedzi tylko, gdy konkretna sprawa dotyczy wykroczenia skarbowego, czy także, gdy jej przedmiotem jest odpowiedzialność za przestępstwo skarbowe, jako że w obu wypadkach jest to prawnie takie samo postępowanie karne.

Po przyjęcie proponowanej treści art. 183 k.p.k. teza wyrażona przez Sąd Najwyższy w uchwale z 30 listopada 2004 r. (I KZP 26/04) nie będzie aktualna, gdyż poprzez „odpowiednie stosowanie” art. 183 k.p.k. w procedurze wykroczeniowej osoba przesłuchiwana w charakterze

Świadka w sprawie o wykroczenie będzie mogła uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli jej udzielenie mogłoby narazić osobę dla niej najbliższą na odpowiedzialność tylko za wykroczenie.